

SIFATLASHNING LINGVOSTILISTIK TABIATI: AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Komilova Nargiza Xusanboy qizi

O'zDJTU Ingliz filologiyasi fakulteti O'qituvchisi

fk.nargiza@gmail.com

Annotatsiya : Ushbu maqolada sifatlashning lingvostilistik tabiati an'anaviy va zamonaviy yondashuvlar asosida keng tahlil qilinadi. Tadqiqotda sifatlashning grammatik, stilistik, kognitiv va pragmatik xususiyatlari o'rganiladi. Shuningdek, uning nutqdagi funksional imkoniyatlari yoritiladi. An'anaviy stilistikadagi qarashlar zamonaviy lingvistikaning yangi yo'nalishlari, ya'ni kognitiv lingvistika va diskurs tahlili bilan qiyoslanadi. Tadqiqot natijalari sifatlashning nafaqat badiiy vosita, balki tafakkur va kommunikatsiya bilan uzviy bog'liq murakkab til hodisasi ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *sifatlash, epitet, lingvostilistika, ekspressivlik, kognitiv yondashuv, diskurs, pragmatika.*

Til insoniyat tafakkurining eng muhim vositasi. U orqali nafaqat axborot almashinuvi, balki estetik, emotsional va madaniy qadriyatlar ham ifodalanadi. Har bir til o'zining boy ifoda vositalari orqali borliqni turlicha aks ettiradi. Shu jihatdan sifatlash, ya'ni epitet, tilning eng muhim lingvostilistik birliklaridan biri hisoblanadi.

Sifatlash predmet yoki hodisaning belgilarini aniqlash bilan birga, unga baho beradi, obraz yaratadi va nutqning ta'sirchanligini oshiradi. U tilning nafaqat grammatik, balki stilistik va kognitiv imkoniyatlarini ham namoyon etadi. Ayniqsa, badiiy matnlarda sifatlash muallifning individual uslubini shakllantiruvchi asosiy vositalardan biri sifatida xizmat qiladi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi sifatlashning lingvostilistik tabiatini chuqur o'rganish, uning an'anaviy va zamonaviy talqinlarini tahlil qilish, nutqdagi funksional xususiyatlarini aniqlashdan iborat.

Sifatlash tushunchasi va uning nazariy asoslari.

Tilshunoslikda **sifatlash** (epitet) predmet yoki hodisaning muhim, xarakterli belgilarini ifodalovchi aniqlovchi sifat sifatida talqin qilinadi. Biroq lingvostilistik yondashuv sifatlashni oddiy grammatik aniqlovchidan kengroq hodisa sifatida ko‘radi:

Sifatlash

nutqning **ekspressivligi, obrazlilik** va **baholovchanligini** ta‘minlaydigan muhim stilistik vosita sanaladi. Shu orqali so‘zlovchi/yozuvchi borliqni faqat tasvirlamaydi, balki unga nisbatan **muayyan munosabatini** ham bildiradi.

Sifatlash tilning estetik imkoniyatlarini kengaytirib, matnga jonli obrazlilik va ta‘sirchanlik baxsh etadi. Shu sababli u ko‘proq **badiiy nutq** (she‘riyat va nasrda)da faol qo‘llanadi, biroq **publitsistik** va **so‘zlashuv** uslublarida ham baholash va ta‘kidlash ehtiyoji tufayli samarali ishlatiladi. Sifatlash bir qator xususiyatlari bilan ajralib turadi:

1. **Obrazlilik**: predmetni jonli, tasavvurga yaqin ko‘rinishda ifodalaydi; obraz yaratish orqali tasvir ta‘sirini kuchaytiradi.

2. **Subyektiv baho**: so‘zlovchining yoki muallifning munosabatini, ya‘ni baholash mezonini ifodalaydi.

3. **Emotsional-ekspressivlik**: nutqning hissiy quvvatini oshiradi, o‘quvchi tafakkuri va emotsiyasiga ta‘sir qiladi.

4. **Estetik qiymat**: badiiy ifodani boyitib, matnning umumiy kompozitsion-ta‘siriy sifatini kuchaytiradi. Masalan:

- **oltin kuz**
- **jimjit tun**
- **beg‘ubor bolalik**

Ushbu birikmalarda sifatlar predmetning real, bevosita belgisini qat‘iy qayd etishdan ko‘ra, unga yuklangan **ramziy, obrazli va baholovchi ma‘noni** ifodalaydi. Jumladan, “**oltin kuz**” ifodasida “oltin” so‘zi kuz rangini emas, balki faslning go‘zalligi, boyligi va qadr-qimmatini anglatadigan ko‘chma ma‘noni namoyon

qiladi. Natijada sifatlash tasvirni umumiy informatsion darajadan **obrazli-pragmatik** darajaga ko'taradi.

Nazariy jihatdan sifatlash ikki yo'nalishda tadqiq etiladi:

- **Grammatik talqin:** sifatlash aniqlovchi sifat vazifasini bajaradigan lingvistik birlik sifatida ko'riladi.
- **Lingvostilistik talqin:** sifatlash obraz yaratish, ekspressivlikni kuchaytirish va baholashni ifodalash vositasi sifatida tahlil qilinadi.

Shu sababli sifatlash ko'p qatlamli hodisa bo'lib, u tilning **semantik, stilistik** hamda **pragmatik** darajalarida faol ishtirok etadi.

Sifatlashlar odatda ikki turga bo'linadi:

1. Doimiy sifatlashlar. Bular xalq tilida yoki adabiyotda an'anaviy tarzda qo'llanadi:

- moviy osmon
- qora yer
- oppoq qor

2. Individual (muallifga xos) sifatlashlar. Ijodkor tomonidan yaratilgan yangi, obrazli ifodalar:

- muzlagan sukut
- yonayotgan nigoh
- so'ngan umid

Bu turdagi sifatlashlar muallifning badiiy mahoratini ko'rsatadi. An'anaviy yondashuvda sifatlash asosan she'riyat va badiiy nasr doirasida o'rganilib, uning til bezagi sifatidagi roli ta'kidlanadi.

Zamonaviy yondashuvlar: kognitiv va pragmatik tahlil. Zamonaviy lingvistika sifatlashni faqat stilistik vosita sifatida emas, balki inson tafakkuri va nutqiy faoliyati bilan bog'liq hodisa sifatida ko'rib chiqadi.

Kognitiv yondashuv. Kognitiv lingvistika sifatlashni insonning dunyoni idrok etish usuli sifatida talqin qiladi. Bu yondashuvga ko'ra, sifatlash metaforik tafakkur mahsulidir. Masalan:

- issiq soʻz

- sovuq munosabat

Bu yerda fizik belgilar ruhiy holatni ifodalaydi. Demak, sifatlash tafakkurdagi konseptual tizim bilan bogʻliq.

Pragmatik yondashuv. Pragmatik yondashuv sifatlashning nutqdagi taʼsirini oʻrganadi. Soʻzlovchi sifatlash orqali tinglovchiga maʼlum munosabatni yetkazadi.

Masalan:

- buyuk shaxs

- arziyas muammo

Bu birliklar orqali baholash amalga oshiriladi.

Diskursiv yondashuv. Diskurs tahlilida sifatlash matn kontekstida oʻrganiladi. Ayniqsa, siyosiy va publitsistik matnlarda u manipulyativ vosita sifatida ishlatiladi. Masalan:

- muhim qaror

- strategik loyiha

Bu birliklar auditoriya fikrini yoʻnaltiradi.

Sifatlashning lingvostilistik funksiyalari. Sifatlash quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

- Tasviriy funksiya – predmetni jonli tasvirlaydi

- Ekspressiv funksiya – hissiy taʼsirni kuchaytiradi

- Baholovchi funksiya – ijobiy yoki salbiy munosabat bildiradi

- Kognitiv funksiya – tafakkurni aks ettiradi

- Pragmatik funksiya – nutqiy taʼsir koʻrsatadi.

Sifatlashning nutqdagi oʻrni. Sifatlash barcha nutq uslublarida uchraydi:

- badiiy uslubda – obraz yaratadi

- publitsistik uslubda – taʼsir koʻrsatadi

- ilmiy uslubda – aniqlik kiritadi

- soʻzlashuv uslubida – hissiylikni ifodalaydi.

Sifatlash tilning muhim lingvostilistik vositasi. U nutqning obrazlilik, emotsionalligi va taʼsirchanligini oshiradi. Anʼanaviy yondashuvlar uning estetik

xususiyatlariga urg‘u bergan bo‘lsa, zamonaviy lingvistika sifatlashni tafakkur, kommunikatsiya va diskurs bilan bog‘liq holda kengroq o‘rganadi. Natijada, sifatlash tilning ko‘p qirrali va murakkab hodisasi sifatida namoyon bo‘lib, u inson tafakkuri va nutq faoliyatining muhim elementi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vorobyov, V.V. (1997). Lingvokulturologiya nazariyasi.
2. Lakoff, G., Johnson, M. (2003). Metaphors We Live By.
3. Wierzbicka, A. (1997). Understanding Cultures through Key Words.
4. Abdullayeva, N. (2021). Lingvostilistik tadqiqotlar.
5. Karimov, A. (2020). O‘zbek tilining lingvokulturologik jihatlari.